
Antidotum contra venenum effusum per fratrem Martinum de Atheca, praedicatorem; Praesentatio facta Burdegaliae

Jaume Mensa i Valls (cur.)

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Universitat Autònoma de Barcelona: Ateneu Universitari Sant Pacià, 2023. 242 p. (Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia [AVOThO]; XII)

ISBN 978-84-9965-657-1 (Institut d'Estudis Catalans)

ISBN 978-84-19333-33-9 (Universitat Autònoma de Barcelona)

ISBN 978-84-124990-9-4 (Ateneu Universitari Sant Pacià)

MARIA CABRÉ DURAN

Universitat Autònoma de Barcelona

maria.cabre@uab.cat

Celebrem l'aparició d'un nou volum de la col·lecció «Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia» (AVOThO), que des de l'any 2002 es dedica a publicar les obres teològiques del metge i teòleg català Arnau de Vilanova. Aquesta col·lecció, que recull els fruits de la investigació de la Secció Arnau de Vilanova del Centre de Filosofia i Teologia Medievals Catalanes, compta amb el finançament i reconeixement de la prestigiosa Unió Acadèmica Internacional, que l'ha inclòs en el Corpus Philosophorum Medii Aevi.

En aquesta ocasió, el professor Jaume Mensa i Valls (Institut d'Estudis Catalans i Universitat Autònoma de Barcelona), responsable actual de la col·lecció, ha editat l'obra *Antidotum contra venenum effusum per fratrem Martinum de Atheca, praedicatorem*, juntament amb la *Praesentatio facta Burdegaliae*. Es tracta del volum XII de les AVOThO, encara que constitueix el sisè volum de la col·lecció, car en el seu pla d'edició es respecta la cronologia històrica de les obres arnaldianes.

L'*Antidotum*, de la qual tan sols s'havien publicat alguns fragments, s'ha conservat en dos manuscrits: el *Vat. lat. 3824*, de la Biblioteca Apostolica Vaticana, i el *Canon Misc. 370* de la Bodleian Library d'Oxford. Es tracta del text que clou la polèmica que Arnau va sostenir amb els professors de París i els teòlegs dominics entre els anys 1300 i 1305 entorn de les seves tesis escatològiques. Com explicita el títol, es tracta d'un antídoteu teològic contra les afirmacions del frare dominic Martí d'Ateca en el *Tractatus contra denuntiationes Gerundenses*, obra que malauradament no s'ha conservat. L'aragonès Martí d'Ateca, que segons el mateix Arnau havia sigut el seu amic —i que, de fet, arriba a anomenar «confessor meus» (p. 78, 499)—, s'havia dedicat a atacar la doctrina escatològica que Arnau havia defensat en obres com el *De tempore adventus Antichristi*

(AVOThO; V, 2014) o el *De mysterio cymbalaorum* (AVOThO; VI, en procés d'edició). Tot i que, segons Arnau, l'objectiu de l'*Antidotum* no és contestar-ne les objeccions, en l'obra comenta i desqualifica capítol per capítol el *Tractatus* del dominic, indicant-ne les incoherències i els arguments mal raonats. El resultat, al contrari del que podríem esperar en tractar-se de la darre-ra obra doctrinal i de confrontació que va escriure el metge, és un text fragmentari i sense un ordre expositiu prèviament concebut, en el qual, a més de presentar els arguments de Martí com a contraris a la raó, Arnau arriba a afirmar que la possible causa d'aquest deliri podria ser un trastorn mental («egritudo sue mentis», p. 109, 1067-1068).

La publicació, tal com esdevé en la resta de volums de la col·lecció, té un prolix estudi introductor (p. 9-45), en el qual Jaume Mensa presenta el context històric de l'obra, la data i circumstàncies de la seva composició, i el resum i anàlisi del seu contingut. En aquest estudi destaca una part dedicada a reconstruir la polèmica doctrinal entorn de l'escatologia d'Agustí d'Hipona, car la interpretació arnaldiana d'alguns fragments d'aquest autor és un dels nuclis o fonaments de la seva proposta escatològica. De fet, el debat doctrinal entre Arnau i els seus detractors entorn de la possibilitat i la conveniència de conèixer i calcular la vinguda de l'Anticrist i dels temps finals amb anterioritat gira entorn de la interpretació d'alguns textos augustinians. Agustí i la seva lectura de certs passatges bíblics fou, per tant, l'autoritat que cada autor va interpretar de tal manera que la seva tesi es veiés reforçada, tot i conduir sovint a posicions contraposades. Arnau, en l'*Antidotum*, en tractar-se del darrer escrit polèmic, ofereix la seva interpretació més desenvolupada, sòlida i definitiva al respecte, motiu pel qual el text ja havia rebut l'atenció prèvia del curador de l'obra que presentem (cf. *SVMMA. Revista de Cultures Medievales*, 18 [2021], p. 39-59).

El text de l'*Antidotum* ocupa les pàgines centrals del volum (p. 49-111), en les quals, a més del text, l'editor afegeix l'aparat de variants (dels diversos manuscrits i, també, de les edicions), l'aparat de fonts i un extens aparat de comentaris. A continuació, la publicació inclou la taula de mots (p. 113-139), una altra característica distintiva de les edicions de les AVOThO que cal reconèixer.

La segona part de l'edició l'ocupa l'estudi (p. 145-167) i text (p. 171-189) de la *Praesentatio facta Burdegaliae*, amb la seva pròpia taula de mots (p. 191-203). Es tracta de l'acta notarial i del text que Arnau de Vilanova va llegir davant el papa Climent V el 24 d'agost de 1305 —poc després de la redacció de l'*Antidotum*— al palau arxiepiscopal de Bordeus. En aquest acte, al qual assistiren bisbes, abats i priors de notable prestigi, Arnau va presentar totes les seves obres teològiques a la Santa Seu. En el text, Arnau reitera la seva protesta i súplica, és a dir, explica els antecedents que han dut el conflicte fins aquell punt; refereix i ataca algunes tesis dels teòlegs professionals, cosa que constitueix l'aportació més interessant en l'àmbit doctrinal, i, fonamentalment, ofereix i descriu el contingut de les seves obres de teologia, les quals ja feia cinc anys que eren combatudes i perseguides. Aleshores el papa respon: després de lloar la ciència d'Arnau, afirma que es reserva el judici i examen de les seves obres teològiques per a ell i la Santa Seu (p. 188, 373-374). Aquesta decisió, molt transcendent per a la vida d'Arnau de Vilanova, va

implicar una aturada del conflicte entre ell i els teòlegs professionals, que des de la publicació del *De tempore* havia anat escalant en intensitat argumental i commoció personal —tal com testimonia l'*Antidotum*. La campanya de deslegitimació i desqualificació que els teòlegs parisencs havien emprès contra Arnau, després d'aquella resposta, es va aturar de cop. De fet, si l'*Antidotum* és el darrer text doctrinal immers en la polèmica teològica, la *Praesentatio* és el document oficial que en marca el final, almenys durant un temps.

El volum el tanca la llista de la bibliografia citada en ambdues edicions (p. 213-232), les taules finals —que són de citacions bíbliques, d'antropònims i d'obres anònimes, i de manuscrits—, i la taula o índex general. Amb tot, el volum omple dos buits en els estudis arnaldians, car cap de les dues obres havia sigut objecte d'edicions crítiques ni d'estudis monogràfics complets. Felicitem el curador de l'obra per la feina feta i a tots aquells que fan possible la col·lecció, de la qual esperem que aviat ens sorprengui amb un nou volum i així poder anar configurant i reconstruint el pensament teològic arnaldia i l'entrellat històric de la seva composició i difusió.